

Adelina SARRION MORA, *Sexualidad y confesión. La solicitud ante el Tribunal del Santo Oficio (siglos XVI-XIX)*, Madrid, Alianza Universidad, 1994, 398 pp.

Manuel Delgado

Una certa tradició historiogràfica porta ja temps demostrant la pertinència, en ordre a conèixer el contingut i la lògica interna de determinats sistemes de representació vigents en el passat, d'estudiar els informes processals elaborats per la Inquisició. Com és sabut, aquesta pràctica va tenir un dels seus pioners en Caro Baroja i ha conegut els seus millors resultats de la mà de Le Roy Ladurie, Cipolla o Ginzburg, no casualment alguns d'aquells que més sensibles s'han mostrat envers l'aplicació d'estratègies antropològiques en la recerca històrica i, més en concret, a l'ús d'equivalents d'allò que els etnòlegs entendrien com a models etnogràfics qualificats. Una de les darreres contribucions d'aquesta aproximació qualitativista a les societats històriques, basada en documents provinents del Sant Ofici, la tenim en l'obra que Adelina Sarrión acaba de consagrar a l'anàlisi de les investigacions inquisitorials sobre denúncies de sol·licitació, és a dir d'utilitzacions il·legítimes per part del clergat del *vis-à-vis* propi del sacrament de la penitència per a fins extrapastorals d'índole libidinosa.

Aquest llibre —*Sexualidad y confesión*, que d'altra banda a penes dissimula el seu origen en una tesi doctoral— recull un exhaustiu estudi sobre les tres-centes quaranta-tres delacions que van ser tractades pel tribunal inquisitorial de Conca entre 1565 i 1819, és a dir fins gairebé la seva liquidació definitiva. El material contemplat permet de seguir els avatars que l'estatut de

la sol·licitació confessional va merèixer en el decurs de dos segles i mig, en paral·lel a l'evolució de les preocupacions centrals de la pròpia Església espanyola. A més, les informacions recollides són objecte d'un tractament sistemàtic que permet de desglossar-les en diferents variables, tant pel que fa a les denúncies en sí—tipus de sol·licitació, àmbits en que es produeixen, acusacions que l'acompanyen, fonts i vies de la denúncia—, com pel que fa a les condicions dels propis protagonistes —edat i origen social de sol·licitants i sol·licitades; estat civil i índex d'alfabetització de les segones—. Aquestes dades reben dos usos igualment adients: d'una banda el consistent en l'extracció de relacions processals que funcionen a la manera d'il·lustracions concretes de cada una de les variants considerades, i de l'altra un buidat en termes percentuals d'aquestes mateixes transformacions que es contemplen.

Més enllà d'aquest desglossament temàtic de les causes seguides contra confessors presumptament sol·licitadors, Adelina Sarrión proposa una interpretació dels esdeveniments atesos. Per dur a terme aquest propòsit incorpora al seu treball un aparell teòric fonamentat sobre tot en les premisses establertes per Foucault en la seva genealogia de la sexualitat, al mateix temps que subratlla el valor que els casos que estudia tindrien en ordre a incorporar-los a una història de les asimetries en les relacions de gènere. Tot plegat és associat al paper que l'Església confià després de Trento al sacrament de la penitència com a estratègia de control directe sobre les idees i les conductes dels fidels.

Encara que adequadament apuntats cada un d'aquests determinants de la persecució de les jerarquies eclesials contra els sol·licitants, el cert és que cap d'ells es demostra capaç de dur a terme plenament la vocació esclaridora que li és atribuïda. És incontestable que la confessió està directament implicada en l'adaptació de l'Església al nou estatut que la Modernitat tenia previst per una sexualitat acabada d'estrenar que justificava la urgència d'un "fer parlar" de clara intenció fiscalitzadora. En primer lloc perquè fins aleshores l'únic lloc on verificar l'obediència

onvers les normes instituïdes havia estat la conducta externa observable, cosa per la que el control social exercit pels ritus extrínsecs era més que suficient. En canvi ara, a partir de l'inici del procés modernitzador, la vigilància passava a dependre de la consciència privada, a la que s'havia atorgat la responsabilitat darrera d'interioritzar i fer acomplir els axiomes ètics dominants en cada moment. Es a partir d'aquesta funció de seguir l'auto-vigilància sobre les conductes en general i sobre les sexuals en particular, que l'Església tenia motius més que sobrats per sentir-se amoïnada pel signe de fracàs que implicava l'existència d'un delicte com el de la sol·licitació, del que la incidència ben segur que s'endevinava molt més intensa del que els casos denunciats podia fer pensar.

Les raons podrien ser de dos tipus. En primer lloc perquè l'Església teòricament tractava, mitjançant un reforçament del sacrament de la penitència, de deslliurar-se d'una acusació llançada constantment contra ella des de les línies reformades, que feien censurable el catolicisme, com anotava Max Weber, "no per un excés de dominació religiosa sobre la vida dels individus, sinó justament pel contrari (*L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme*, Ed. 62, 1984, p. 59). Efectivament, en tant que estri d'observança sobre la vida privada de les persones la confessió va fracassar estrepitosament, sobre tot per l'absoluta incompetència dels propis encarregats d'exercir les vigilàncies. Hi ha treballs que han mostrat aquestes dificultats de l'Església en ordre a fer acomplir a la confessió a tal missió, treballs que Sarrión obliqua i que li haurien anat força bé per arrodonir la seva anàlisi. Penso, per exemple, en l'article de B.S. Turner, "Confession and social structure", publicat al primer número de *The Annual Review of the Social Sciences of Religion*, al 1977, o en els comentaris al respecte que es fan al llibre de C. Marcilhay *La diocèse d'Orleans au milieu du XIXè siècle* (Sirrey, 1964).

L'altre factor de decensís davant els minsos resultats de la confessió com a instrument d'orientació dels comportaments tenia a veure directament —com Sarrión sospita— amb la dimensió

eròtica de les conductes personals. En aquest cas, sembla clar que la confessió no sols no tenia gaires possibilitats de ser un vehicle executiu al servei de la bona administració dels instints naturals de l'ésser humà, sinó que podia antullar-se constituint-se en una font permanent d'excitació dels desitjos. En aquest aspecte Adela Sarrión podria haver assignat un paper més destacat a l'opinió que els partidaris de la Reforma tenien de la penitència. Per descomptat que, com la resta de sacraments, la confessió era considerada com un testimoni més de que els papistes s'havien separat del tot de l'autèntic cristianisme per abandonar-se per la pendent de la pitjor superxeria. En efecte, en la confessió el sacerdot pretenia salvar l'ànima del pecador no per la fe, sinó mercadejant amb ell amb el perdó com a moneda de canvi, i, per si fos poc, pretenent intrínsecament eficient la mena de sortilegi que l'oficiant pronunciava per absoldre màgicament els pecats. Però, més enllà, el cue contemplaven els reformadors era que el que succeïa en la foscor dels encontres entre dona i confessor era una prova evidentíssima de que el clergat encarnava, en primer lloc, un perill per la salut pública i els bons costums, i, en segon, un aliat de les dones que conspirava amb elles contra l'ordre dels mascles i participava com a còmplice i receptacle de la seva alarmant sexualitat desfermada.

El tema havia estat recurrent des d'abans fins i tot de la Reforma en sí. Ja Tanxelm, al segle XII, s'exclamava dient que "els sacraments no eren millor que les pol·lucions i les esglésies no eren millor que els bordells". Penseu la culpabilitatzió que Maquiavel feia a *La Mandràgora* dels capellans com a venedors d'ànimes que, amb l'ajut del confessor, empraven la perversa tasca de confondre la castedat femenina. Més endavant, hauria de ser constant la crítica contra el sacrament de la penitència com un dels àmbits en què arribava a explicitar-se la naturalesa moralment repugnant del catolicisme. "—Molt bé! Envïi vostè les seves filles a confessar amb mossos amb un temperament així"—, advertia l'inefable boticari de *Madame Bovary* a una fondista massa refiada del jove capellà del poble.

Un dels grans *best-sellers* de la literatura popular anglesa del XIX es titulava precisament, en la seva edició espanyola, *El confesionario desenmascarado*, "que muestra la depravación del clero romano, la iniquidad del confesionario y las preguntas que hacen a las mujeres en la confesión". En aquella mateixa època es feia popular a Espanya un altre opuscle: *Los secretos de la confesión. Revelaciones, misterios, crímenes y monstruosidades: sacrilegios, aberraciones y ridículos y otros excesos y pecados oídos a los penitentes durante la larga práctica del confesionario*, d'un tal Carmelo Miranda, "ex-presbíter". Verifiqueu totes les al·lusions que els cançoners populars anticlericals dediquen al tema de la confessió i podreu comprovar que arribaven a les mateixes conclusions que la gran tradició de l'anticlericalisme culte de signe il·lustrat i lliberal de l'època. Per dir-ho a la manera del comentari de Goya al seu caprici "Los soplones": "La confesión auricular no sirve más que para llenar los oídos de los frailes de suciedades, obscenidades y porquerías". Va estar la seva experiència als confessionaris el que féu al protagonista de *El cura de Monleón*, de Pío Baroja, abominar de l'intrínsec escàndol moral de la religió catòlica: "Entre las mujeres, muchas vivían en una ansiedad erótica disimulada. En el confesionario se desnudaban espiritualmente ante su erotismo de proporciones anómalas. Lo hacían preguntas que al hombre más depravado y a la mujer más pérdida le hubieran producido desazón."

A més, la casuística jesuític-molinista del sacrament de la penitència -pecar, confessar-se, penedir-se, tornar a pecar, tornar a confessar-se, tornar a penedir-se...- era una prova incontestable de la laxitud moral que promocionava el cristianisme romà i de la renúncia d'aquest a exercir amb autèntica sinceritat i eficàcia una tasca de vigilància sobre els desordres de la carn. Per tot plegat, no podia ser casual l'obsessió que els iconoclastes espanyols semblaven experimentar envers els confessionaris com a objectes a destruir. L'afer de la sol·licitació al sacrament de la penitència portava ja massa temps brindant evidències que confirmaven certes suspicàcies relatives a dues sexualitats

prestigiades com desmesurades: d'una banda, informava del malatís erotisme ocult de les dones, que el matrimoni tot just aconseguia mantenir aquarterat; de l'altra, esclevenia l'àmbit on monjes i capellans desplegaven la seva viciosa perfídia .

En canvi, malgrat totes aquestes aclaparadores imputacions, és evident que, com Adelina Sarrión sembla en condicions d'acceptar, cal qüestionar que el focus principal de l'atenció de la Inquisició fos el del control de la díscola sexualitat de cert clergat. En realitat les dades apunten a una certa indiferència dels tribunals entorn la dimensió propiament luxuriosa de les actuacions jutjades, que arriba a ser negació absoluta davant els casos que insinuen episodis de pedofília o homosexualitat. Tampoc pot considerar-se l'acusació de sol·licitació com a vehicle de control sobre les possibles insubordinacions de la sexualitat femenina, car no sembla ser aquest un aspecte de la qüestió que inquietés massa a uns jutges que entenen de denúncies presentades quasi sempre per altres capellans, als que els ha arribat la informació inculpatòria del seus col·legues justament per via del secret confessional. Així doncs, la pista que feia pertinent recòrrer a les intuïcions de Foucault sobre la relació entre procés modernitzador i control sobre "el brut secretet" no sembla que porti massa lluny, vista l'escasa cura adreçada pels tribunals inquisitorials a la dimensió pròpiament sicalíptica de les declaracions d'inculpats i testimonis.

Alguna cosa per l'estil podria dir-se del valor dels materials treballats com a informació entorn al paper de la dona al llarg del període estudiat. Tampoc ella sembla la protagonista de les pesquises. És ben cert que darrera les delacions per sol·licitació hi havia molts casos d'abusos d'autoritat i fins i tot de violació, en què es feien paleses les condicions de sotmetiment i indefensió que patia la condició femenina envers els varons. Però Sarrión no pot deixar de reconèixer, com en molts altres casos, el que es produïa era un cas d'adulteri a dues bandes: del confessor pel que fa a la seva lleialtat a la Santa Mare Església i al vot de castedat, i de la dona, que traïa el seu marit amb aquell en qui

havia trobat un refugi de tendresa i compresió. En tot cas, el que era evident és que, tècnicament parlant i àdhuc després de la imposició d'obstacles físics com la barrera i la reixeta entre confessor i penitent, tot en la situació sacramental semblava predisposat per a concitar allò mateix que intentava presumptament reprimir.

El que més aviat sembla és que, com l'autora constata en tot moment, la preocupació central entorn la sol·licitació estava en realitat relacionada amb la manera com aquesta implicava una modalitat de sacrilegi envers un dels sacraments, la qual cosa convertia al sospitós en un possible heretge políticament perseguible, pertanyent probablement a alguna d'aquelles sectes —il·luministes, molinistes...— a les que s'atribuïa inclinacions obsenitzants. Això explicaria la poca atenció prestada en els processos a la sexualitat dels intervenients en sí i la clara intenció d'inculpar els encausats en delictes vinculats a la disidència doctrinal. No s'anava a la caça de luxuriosos sinó d'heretges, el que explica que el període que conegué un augment relatiu en el nombre de casos seguits —darreres dècades del XVI i principis del XVII— concordí amb una etapa d'intensificació en la persecució de sectes herètiques.

I fins i tot malgrat aquesta constatació els interrogants que el llibre d'Adelina Sarrión suscita resten en peu. És més, ni tan sols són formulats. Perque el més eloqüent de l'exhaustiu treball desplegat en aquest *Sexualidad y confesión* és precisament el fet que prengui com a objecte tres-cents quarante-tres casos de possible sol·licitació al llarg d'un període de dos segles i mig, el que significa un promig d'entre dotze i vint casos per dècada, i que, a més a més, en la majoria d'oportunitats no s'arribés a culminar el procés i fossin comptadíssimes les resolucions condemnatòries. A més, Sarrión se submergeix en la documentació d'un tribunal, el de Conca, que fou precissament un dels més actius en aquest terreny, si més no si comparem el seu 5 per cent de casos de sol·licitació respecte del total dels seguits amb el 4 per cent del Tribunal de Toledo, el 1,8 del de Galícia o el 2,1

per cent del de Granada. Un paisatge prou esquifit com per a denotar clars tarannàs persecutoris en aquest domini, i que indica un evident desenteniment del tema per part de la Inquisició, molt més interessada en altra mena d'assumpes que no tenien res a veure amb la foucaultiana posada en discurs de la sexualitat.

Resulta ostensible, en qualsevol cas, que la humilitat de les xifres que Sarrión manipula es tornen contra la seva pròpia argumentació. Si la punició del delictes de sol·licitut tingués com a causes, tal i com afirma l'autora, la defensa de la pràctica sacramental, la revalorització de la confessió per l'Església postridentina, l'intent de dignificar el sacerdot i la consideració de la carn i la dona com a fonts de perdició humana, aleshores el que tindriem ubiquats serien no els afers que preocupaven centralment a l'Església, o si més no al Sant Ofici, sinó justament els que no l'amoïnaven llenç ni mica, bé perquè no fossin percebuts com de repressió prioritària, bé perquè la lluita per assolir un control de debò sobre ells fos massa descomunal com per poder considerar el seu afrontament amb unes mínimes perspectives d'èxit.

Dit d'una altra manera, els resultats que ens ofereix Adelina Sarrión plantejen un enigma que no és que no aparegui clarificat, sinó que ni tant sols sembla ser propiament detectat, que no és el de perquè la Inquisició va perseguir els sol·licitants, sinó més aviat perquè no va fer-ho. O, encara usant una altra fórmula, perquè l'Església va renunciar tan aviat a fer de la confessió una eina de fiscalització i intervenció realment eficaç, susceptible de dur a terme la missió para la que havia estat aparentment concebuda. Les respostes adients seran segurament intrincades i diverses, però és del tot intuïble que la impotència i la resignació no seran ingredients explicatius dels que es podrà prescindir a l'hora de resoldre el misteri de la timorata bel·ligerància de l'Església envers els sol·licitants.